

Menneisyyden ja nykyisyyden käsitteellinen ja kokemuksellinen yhteys: kulttuuriperintö lähihistorian tutkimuskohteena ja työkaluna

Abstrakti

Kulttuuriperintö (heritage) on eräs myöhäismoderneille länsimaisille yhteiskunnille leimallisista kulttuurisista, sosiaalisista ja taloudellisista ilmiöistä. Nyky-Eurooppaa onkin kuvattu muistin ja kulttuuriperinnön maanosaksi. Artikkelitarkastelee kulttuuriperintöä sekä historiantutkimuksen kohteena että näkökulmana ja analyttisenä käsitteenä, jota lähihistoriaa tutkiva voi käyttää aineistonsa analyysissä. Artikkelit osoittaa, että kulttuuriperinnön käsitteellä on paljon annettavaa historiapolitiikan, historiakulttuurin sekä kulttuurisen muistin tutkimukselle, ja näiden näkökulmien kautta lähihistorialle. Kulttuuriperintö toimii järjestävänä käsitteenä erilaisille tavoille ja tarinoille, joilla menneisyyttä koskevia tulkintoja yhteiskunnassa tuotetaan, ja joiden kautta sosiaalinen muisti toimii. Historiapoliitiikan tapaan kulttuuriperintö tekee näkyväksi myös yhteiskunnassa tapahtuvan muistamisen ja unohtamisen poliittisen ja tietoisien käytön. Se voidaankin ymmärtää oman aikansa konteksteista käsin määrittyvinä suhteina menneisyyden objekteihin, tiloihin ja käytäntöihin.

Käsite 'kulttuuriperintö' (*heritage*) yhdistyy arki ajattelussamme helpposti viranomaisnäkökulmaan suojelusta. Kun kulttuuriperintökäsitteen käyttö alkoi lisääntyä 1960-luvun lopulta lähtien, tämä tapahtui pitkälti kansainvälisen asiantuntijaorganisaation, Unescon aloitteesta. Järjestön valmistellessa maailmanperintösopimusta (1972) kulttuuriperinnöksi alettiin kutsua menneisyydestä muistuttavia materiaalisia jälkiä, monumentteja, rakennuksia sekä rakennusten ryhmiä.¹ Osaksi kansallisen tason viranomaisten käsitevalikoimaa 'kulttuuriperintö' levisi vasta 1990-luvulla, myös Suomessa.² Käsite myös laajeni kattamaan esimerkiksi yhä suurempia ympäristökokonaisuuksia, nuorempaa rakennuskantaa sekä erilaisia aineettoman perinnön ulottuvuuksia.³ Tänään kulttuuriperintö ymmärretään hyvin

moninaisena joukkona menneisyyden aineellisia ja aineettomia jälkiä, joita tietty ryhmä haluaa vaalia nykypäivästä käsin.

Angloamerikkalaisessa keskustelussa *heritage* sai 1980-luvulta lähtien myös toisen merkityksen monitieteisen kriittisen kulttuuriperinnöntutkimuksen (*critical heritage studies*) käsitteenä. Tälle näkökulmalle on ollut keskeistä ymmärtää kulttuuriperintö, ei niinkään pysyvänä ja suojeltavana resurssina, vaan aktiivisena sosiaalisena ja kulttuurisena muistamisen ja unohtamisen prosessina, jossa luodaan ja välitetään merkityksiä. Tällöin kulttuuriperintö nähdään oman aikansa sosiaalisista, kulttuurisista, poliittisista ja taloudellisista konteksteista käsin määrittävinä suhteina menneisyyden objekteihin, tiloihin ja käytäntöihin.⁴ Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön erottaminen on nähty merkityksellisenä hallinnossa ja osin myös tieteiden välisessä keskustelussa, mutta näitä kahta ei ole mahdollista erottaa toisistaan. Aineellisella kulttuuriperinnöllä arvoineen ja merkityksineen on aina aineeton ulottuvuus ja aineettominkin kulttuuriperintö tapahtuu aina suhteessa materiaaliseen maailmaamme. Kulttuuriperintöä tuotetaan ihmisten ja materiaalisen vuorovaikutuksessa kulloisessakin nykypäivässä. Keskustelut kulttuuriperinnöstä liittyvät myös yhteiskunnassa ja aikaisemmissa historianarratiiveissa marginalisoitujen ryhmien kamppailuihin. Kulttuuriperintö on monesti ristiriitainen resurssi, jonka määrittelyssä ja hallinnassa on kysymys identiteettipolitiikasta.

Menneisyyden läsnäolo nykypäivässä on eräs keskeinen lähihistorian tutkimuskohde. Kun historiantutkijat tarkastelevat menneisyyttä nykyisyydessä, he yleensä kirjoittavat historian käytöstä, historiakulttuurista, historiapolitiikasta tai menneisyydenhallinnasta.⁵ Yhä useammat historiantutkijat ovat kiinnostuneita kollektiivisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta muistista, vaikkakin kulttuurisen muistitutkimuksen laajalla kentällä historiantutkimusta näkyvämpiä tieteenaloja ovat olleet esimerkiksi sosiologia, kulttuurintutkimus ja kulttuurinen maantiede.⁶ Vielä melko harvoin historiantutkijat ovat yhdistäneet historiantutkimuksen ja kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulmat systemaattisella tavalla tutkimuksessaan.

Tässä artikkelissa tarkastelen tekemieni tutkimusten kautta kulttuuriperintöä historiantutkimuksen kohteena ja näkökulmana sekä analyttisenä käsitteenä, jota lähihistoriaa tutkiva voi käyttää menetelmällisesti aineistonsa analyysissa. Kulttuuriperintö ja sen käsitteelliset tarkennukset, kuten 'kansallinen kulttuuriperintö', voidaan ymmärtää myös tutkimuksen keskeisiä valintoja jäsentävinä 'mikroteorioina'.⁷ Artikkelillani pyrin osoittamaan,

että kulttuuriperinnön käsitteellä on paljon annettavaa historiapolitiikan, historiakulttuurin sekä historian tutkimuksen piirissä tehtävälle kulttuuriselle muistitutkimukselle, ja näiden näkökulmien kautta lähihistorialle. Käsite on erityisen käyttökelpoinen tutkittaessa sitä, millä eri tavoin menneisyys ja muistaminen kiinnittyvät materiaaliseen maailmaamme, ja miten menneisyys muistamisen, tiedon, kielen, paikan, materian ja tunteiden/affektien vuorovaikutuksellisen prosessina on osa kokemustamme kulloissakin nykyisyydessä. Kiinnityn artikkelillani täten myös viimeaikaiseen kokemuksen historian tutkimukseen.⁸

Sekä kulttuuriperinnössä että muistissa on keskeisesti kysymys nykypäivästä käsin määritellystä suhteesta menneisyyteen sekä muistamisen ja unohtamisen prosesseista. Tärkeä ja tämän artikkelin kannalta keskeinen yhdistävä tekijä on lisäksi molempien kiinteä yhteys materiaalisuuteen ja tilallisuuteen. Kulttuurinen muisti toimii usein aineellisen kulttuurin, kuten tekstien, kuvien, esineiden, rakennusten ja monumenttien välityksellä. Institutionaalisisella tasolla tunnustetun virallisen kulttuuriperinnön tavoin se pyrkii olemaan pitkäkestoinen ilmiö.⁹ Muistellessaan mennyttä yksilöt kiinnittävät muistonsa heille merkityksellisiin esineisiin ja paikkoihin. Materiaalisuus on läsnä muistelukerronnassa monella tapaa: muistelijat esimerkiksi käyttävät esineitä ja paikkoja todistamaan tapahtumista (mitä, missä, milloin), jäsentämään kertomuksiaan ja tulkintakehyksiään, tai rakentaessaan tunnesiteitä suhteessa menneisyyteen.¹⁰

Yksilötason muistelu ja kokemus kiinnittyvät monin säikein yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen, ja nämä kaksi ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.¹¹ Myös yhteisöt ovat kautta historian kiinnittäneet muistiaan materiaan ja fyysisiin paikkoihin¹² – tämä on kulttuuriperinnön ydinajatus. Materiaalisuus, käsin kosketeltava yhteys menneisyyteen, konkretisoi ja tiivistää sosiaalista muistia. Tästä ilmiselvä esimerkki ovat tietoisesti pystytetyt muistomerkit, mutta oikeastaan koko rakennettua ympäristöämme on mahdollista tarkastella jatkumona muistamisen ja unohtamisen tekoja: jotkut rakennukset ovat joskus hyvin monimutkaistenkin poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen kehityskulkujen seurauksena säilyneet, kun taas toiset on purettu. Sosiologi Jennifer Jordan on tutkinut kansallissosialismin ajan hirmutekojen ja vastarinnan muistamista muurin murtumisen jälkeisessä Berliinissä. Hän osoittaa, kuinka urbaanin muistamisen maiseman (*urban memorial landscape*) valikoitumisen ja vakiintumisen taustalla vaikuttavat monet toistensa kanssa limittyneet tekijät aktiivisista ”muistin aloitteentekijöistä” (*memorial*

entrepreneurs) muistelukäytön yhteensopivuuteen alueen muun käytön ja maanomistuksen kanssa.¹³

Yhtäältä materia muistuttaa läsnäolollaan ja tekee hankalammaksi unohtaa. Materiaalisia objekteja on mahdollista kerätä ja vaalia, ja esineillä ja paikoilla on voima säilyttää, tuottaa ja palauttaa mieliin muistoja. Usein viitattu esimerkki ovat holokaustista hyvin konkreettisesti ja osana arkipäiväisiä kaupunkiympäristöjä muistuttavat kompastuskivet (*Stolpersteine*). Toisaalta on syytä muistaa, että materiaankin avulla voidaan välittää vääristyneitä historian tulkintoja – saatamme intuitiivisesti päätellä, että jos joku on 'hakattu kiveen', sen täytyy olla totta. Näin myös unohtamisen mekanismit saavat

Kuva 1. Saksalaisen taiteilijan Gunter Demnigin (s. 1947) vuonna 1992 käynnistämän *Stolpersteine*-projektin tarkoituksena on muistaa natsien vainojen uhreja niissä paikoissa, joissa he elivät viimeisen kerran vapaana. Nykyään "kompastuskiviä" on yli 75 000 ja 24 Euroopan maassa. Kuvan kivet sijaitsevat Wertheimissa. Lähde: Christian Michelides, Wikimedia Commons.

vahvistusta yhteydestä materiaan. Materiaalisten jälkien puuttuminen osaltaan edesauttaa menneisyyden tapahtumien tai ilmiöiden unohtamista niin yksilön kuin laajemman ryhmän tasolla. Samalla tavalla kuin materiaalisia objekteja on mahdollista vaalia, niitä on mahdollista tietoisesti hävittää, tai ne katoavat osana ajan kulkua.

Yhteiskunnallinen kulttuuriperintö

Nykyään kulttuuriperintö on kaikkialla länsimaisissa yhteiskunnissamme. Sharon MacDonald kuvaa nykypäivän Eurooppaa muistin ja kulttuuriperinnön maanosaksi: yhä useampi eurooppalainen joko asuu, työskentelee tai vieraillee muistamisen paikoilla.¹⁴ Historiantutkimuksen näkökulmasta on kuitenkin tärkeää korostaa, että vaikka kulttuuriperintö on osaltaan modernin jälkeisen aikamme taloudellisten ja sosiaalisten kehityskulkujen tuote, se on myös historiallinen ilmiö.¹⁵ Esimerkiksi Astrid Swenson on osoittanut vakuuttavasti, kuinka nationalististen liikehdinnän piirissä 1800-luvun lopulla kehystetyt 'kansalliset kulttuuriperinnöt' niin Isossa-Britanniassa, Ranskassa kuin Saksassakin olivat osaltaan seurausta yllirajaisesta yhteistyöstä sekä käsitteellisestä ja käytännöllisestä lainaamisesta asiantuntijoiden kesken puolin ja toisin.¹⁶ Vaikka aikalaiset 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa eivät puhuneet kulttuuriperinnöstä nykypäivän termein, he olivat kiinnostuneita pitkälti samasta ilmiöstä. Kulttuuriperinnön historiallisten mekanismien (kuka, kenelle, miten, miksi) tarkastelu voi osaltaan auttaa ymmärtämään sen nykypäivän käyttöä.

Historiantutkimuksen näkökulmasta 1960- ja 1970-lukujen taite näyttäytyy myös merkittävänä ajanjaksona kulttuuriperinnön historiassa. Tuolloin maailmansotien aikana artikuloitu ja sodanjälkeisen modernistisen kaupunkisuunnittelun kontekstissa kiihtynyt huoli rakennetun ympäristön kohtalosta kypsyi laajamittaiseksi yhteiskunnalliseksi liikehdinnäksi kulttuuriperinnön puolesta, joka puolestaan kansainvälisesti tiivistyi maailmanperintösopimuksen valmistelussa. 'Muistibuumin' (*memory boom*) rinnalla tutkijat ovat käyttäneet esimerkiksi sellaisia ilmaisuja kuten 'kulttuuriperintöbuumi' (*heritage boom*) tai 'kulttuuriperintömania' (*heritage mania*) kuvaamaan länsimaisissa yhteiskunnissa 1960- ja etenkin 1970-luvulta lähtien lisääntyntä mielenkiintoa – joidenkin kirjoittajien mukaan jopa pakkomielleltä – kulttuuriperintöä kohtaan. Kulttuuriperintöbuumi kiinnittyi useisiin sa-

manaikaisiin yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin: optimismin hiipumiseen suhteessa modernin projektiin ja jatkuvan edistyksen ja talouskasvun ajatukseen (ml. moderni kaupunkisuunnittelu); deindustrialisaatioon ja siihen kytkeytyneeseen kaupunkien ja alueiden tarpeeseen uudistua ja käyttää kulttuuriperintöä taloudellisena resurssina teollisen tuotannon tai muiden perinteisten elinkeinojen väistyessä; lisääntyneeseen vapaa-aikaan ja sen myötä kasvaneeseen kansainväliseen matkailuun, jolle kulttuuriperintö on ollut keskeinen resurssi; ympäristöliikkeen ja muiden yhteiskunnallisten liikkeiden nousuun; erilaisten menneisyyttä alhaalta-ylöspäin tarkastelevien näkökulmien vakiintumiseen historian tutkimuksen piirissä ja suhteessa menneisyyden materiaaliin jälkiin; sekä myöhemmin kylmän sodan jälkeisessä tilanteessa korostuneeseen identiteettipolitiikkaan.¹⁷

1980-luvulla etenkin Isossa-Britanniassa tutkijat alkoivat esittää kritiikkiä kulttuuriperintöilmiötä kohtaan. Vuonna 1983 julkaistussa tunnetussa johdantoartikkelissaan kirjassa *Invention of Tradition* historian tutkija Eric Hobsbawm toi esille, kuinka monet vanhoilta ja vakiintuneilta vaikuttaneet kansalliset traditiot olivat itse asiassa suhteellisen nuoria ja 'keksittyjä' ja näin ollen kytkeytyivät 1800-luvun nationalismiin.¹⁸ Toiset kirjoittajat puolestaan keskittyivät arvostelemaan Ison-Britannian muutosta 'kulttuuriperintöyhteiskunnaksi' (*heritage society*). Sosiologi-historioitsija Patrick Wrightin vuonna 1985 ilmestyneen kirjan *On Living in an Old Country* otsikko on kuvaava. Kirjassa hän tarkasteli aikakautensa materiaan kohdistunutta säilytysintoa arkipäiväisestä elämästä vieraana ja vieraannuttavana voimana: "as though I had stumbled inadvertently into some sort of anthropological museum".¹⁹ Samoilla linjoilla oli myös maantieteilijä David Lowenthal kirjassaan *Past is a Foreign Country*.²⁰ Kenties äänekkäin kriitikoista oli historian tutkija Robert Hewison, joka kuvasi menneisyyttä kohtaan kohdistuvaa viehätystä oireeksi taaksepäin katsovasta nostalgiaista ja menetetyistä luottamuksesta tulevaisuutta kohtaan. Hänen mukaansa 1970- ja 1980-lukujen taloudellinen alamäki oli saanut brittiläisen keskiluokan etsimään nostalgisesti parempaa aikaa maan teollisesta menneisyydestä. Hewison väitti, että teollisten hyödykkeiden sijaan Britanniasta oli tullut kulttuuriperintöä tuottava kansakunta.²¹ Sittemmin tutkimuksessa esimerkiksi kulttuuriperintöön liittyvää nostalgiaa on käsitelty paljon moniulotteisempana tunteena kuin pelkästään taantumuksellisena ja konservatiivisena reaktiona.²²

Varhaiset kriittiset kirjoittajat korostivat historian ja kulttuuriperinnön vastakkaisuutta. Historia oli heille menneisyyden punnittua tutkimusta, kun

taas kulttuuriperintö näyttäytyi historian hyväksikäyttönä ja vääristelynä.²³ Sitten on alettu kiinnittää enemmän huomiota myös historian tutkimuksen tulkinnallisuuteen sekä sen kytköksiin nykypäivään. Samalla on havaittu kulttuuriperinnön moniulotteisuus. 1980-luvun kirjoitusten perintönä kulttuuriperinnön tutkimukseen jäivät etuliite 'kriittinen' sekä ymmärrys kulttuuriperinnöstä syvästi yhteiskunnallisena ilmiönä. Tältä pohjalta ovat nousseet kulttuuriperinnön tutkimukselle yhä tärkeät teemat, kuten kulttuuriperinnön erilaiset hegemoniset representaatiot yhteiskunnassa, kulttuuriperintötyön läheinen suhde identiteetteihin ja valtaan tai kulttuuriperintöön kuuluva valinta, sisällyttäminen ja ulossulkeminen.

Diskursiivinen kulttuuriperintö

1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen piirissä alkoi korostua näkemys kulttuuriperinnön diskursiivisuudesta. Tätä tutkimuksen suuntaa voidaan pitää osin vastareaktionä sille, että kulttuuriperinnön kentällä työskennelleet asiantuntijat kiinnittivät vielä tuolloin huomiota voittopuolisesti perinteisiin taidehistoriallisiin ja rakennustaiteellisiin arvoihin sekä materiaalin alkuperäisyyden kysymyksiin. Kriittisestä diskurssianalyysistä vaikutteita ottaneet tutkijat ovat pyrkineet tekemään näkyväksi sen, kuinka kulttuuriperinnön esityksillä – sillä, miten kulttuuriperinnöstä kirjoitetaan ja puhutaan – tuotetaan tiettyä näkemystä kulttuuriperinnöstä yhteiskunnallisena todellisuutena.²⁴ Kuten monilla muilla yhteiskunnan alueilla, myös kulttuuriperinnön diskursiivisuuteen liittyy keskeisesti kysymys vallasta.²⁵ 'Kulttuuriperintöpuheen' avulla voidaan toisintaa ja toki myös haastaa yhteiskunnallisia valtasuhteita, joita ovat esimerkiksi eri sosiaaliluokkien ja etnisten ryhmien väliset suhteet tai asiantuntijoiden ja maallikoiden väliset suhteet. Tutkijat eivät ole olleet kiinnostuneita puheesta vain puheen takia. Se, millä eri tavoin kulttuuriperintö esitetään, osaltaan ohjaa kulttuuriperintöön liittyviä jokapäiväisiä valintoja ja käytäntöjä siitä, mitä säilytetään ja vaalitaan, miten ja ketä varten.

Yhteensä 194 valtion ratifioiman Unescon maailmanperintösopimuksen (1972) kantava ajatus on, että on olemassa yleismaailmallisesti erityisen merkittävää kulttuuri- ja luonnonperintöä, joka kansainvälisen yhteisön tulee yhdessä tunnustaa ja nimetä ja jota sen tulee suojella ihmiskunnan yhteisenä varantona. Tavoite on kannatettava ja monet kulttuuriperinnön paikat

ovat hyötyneet maailmanperintöluetteloon liittymiseen mukanaan tuomasta vahvemmasta suojelustatuksesta. Suojelukäytäntöjen kehityksen tarkastelun sijaan väitöskirjassani ja myöhemmin monografiassani *Valuing World Heritage Cities* keskeisenä analyysinä jäsentävänä välineenä oli ymmärrys kulttuuriperinnön diskursiivisesta luonteesta. Tutkimuksessani analysoin kaupunkien kulttuuriperinnön arvottamista yhtäältä Unescon maailmanperintöä koskevissa kansainvälisissä ja ylikansallisissa asiantuntijadiskursseissa 1960-luvulta nykypäivään, ja toisaalta osana yli sata vuotta kestänyttä paikallista kulttuuriperintöprosessia, tapausesimerkkinä Vanha Rauma. Käyttämäni lähdeaineisto oli moninainen. Kansainvälisen tason analyysissa tärkein aineistoryhmä oli ICOMOSin laatimat kohdearviot valtioiden maailmanperintöluetteloon nimittämistä historiallisista kaupungeista.²⁶

Kriittisen diskurssianalyysin näkökulma ohjasi minua kysymään muun muassa, kuka tai ketkä olivat maailmanperintökaupunkeja käsittelevien tekstien oletettuja lukijoita, minkälaisia itsestään selviä oletuksia maailmanperintöä koskeviin teksteihin liittyi ja miten eri tekstit viittasivat toisiinsa intertekstuaalisesti. Lisäksi pohdin, kuinka yksittäiset tekstit osana laajempaa diskurssia pyrkivät vakuuttamaan lukijaansa siitä, mitä maailmanperintö on tai minkälaisia asioita maailmanperintökaupunkien kuvauksissa jätettiin sanomatta. Paikansin teksteistä hallitsevia, marginaalisia ja vakiintunutta asiantilaa haastavia diskursseja. Historiantutkijana olin erityisen kiinnostunut ajallisesta muutoksesta ja pysyvyydestä. Sovelsin tutkimuksessani myös tarkemmin rajattua käsitettä 'kulttuuriperinnön auktorisoitu diskurssi' (*authorized heritage discourse*), jolla käsitteen esitellyt australialainen arkeologi Laurajane Smith tarkoittaa länsimaissa 1800-luvun lopulta lähtien vakiintunutta kulttuuriperintöä koskevaa diskurssia. Tässä länsimaisessa diskursissa ja sen pohjalta vakiintuneissa suojelukäytännöissä ovat Smithin mukaan korostuneet ajatus kulttuuriperinnön pysyvistä ja monumentaalisesta luonteesta, tieteellinen asiantuntijuus, kansallisvaltiokeskeinen tulkintakehys sekä konsensusnäkökulma suhteessa menneisyyteen.²⁷ Maailmanperintösopimus kirjoitettiin 'kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin' viitekehyksessä, ja sen toteutus on pitkälti ollut samaisen diskurssin ohjaamaa, mutta vakiintunutta asiantilaa on myös pyritty haastamaan sekä ulkoapäin että sisältäpäin.²⁸

Nostan tässä esille esimerkkinä suhtautumisen maailmanperintöä hoitaviin paikallisyhteisöihin. Pitkään paikallisyhteisöistä ei puhuttu maailmanperintökohteiden yhteydessä juuri lainkaan. Maailmanperinnön viralliset tekstit

ovat kautta linjan esittäneet kulttuuriperinnön sisäsyntyisesti arvokkaana ja ongelmattomana resurssina, jonka suhteen määrittelyvalta on asiantuntijoilla. Sittemmin yleisempien Unescon ja ICOMOSin ohjelmajulistusten tasolla alettiin korostaa paikallisyhteisöjä tärkeänä voimavarana maailmanperintökohteiden hoidossa. Kuitenkin kun luetaan läheltä ICOMOSin kirjoittamia arvioita koskien yksittäisten kaupunkikohteiden maailmanperintöarvoa, paikallisyhteisöjen asema ja toimijuus näyttävät rajattuina. Useimmissa tapauksissa paikallisyhteisöjen osallisuudella tarkoitetaan yhteisön jäsenten hyväksyntää ylhäältä päin tulevalle suojelulle tai tietoisuutta asiantuntijoiden osoittamista arkkitehtonisista ja historiallisista arvoista. Lisäksi asiantuntijajärjestöjen näkemys paikallisyhteisöistä pohjaa idealisoituun ymmärrykseen yhteisöstä yhtenäisenä, yksimielisenä ja muuttumattomana ryhmänä. Maailmanperinnön ajatukseen on istunut vaikeasti käsitys kulttuuriperintöön väistämättä kytkeytyvästä ristiriitaisuudesta ja monitulkintaisuudesta. Joskus hyvin pienilläkin kielenkäytön valinnoilla on merkitystä. Kun maailmanperintösopimuksen valtiotason osapuolet ovat ”asianosaisia” (parties), paikallisyhteisöjä kutsutaan ”yhteistyötahoiksi” (partners).²⁹

Kulttuuriperinnön diskursiivinen tai myös esimerkiksi narratiivinen näkökulma ei liity vain tekstien tulkintaan. Tekstien ohella visuaalisella kuvastolla on keskeinen rooli kulttuuriperintöön liittyvien merkitysten tuottamisessa.³⁰ Diskursiivisen näkökulman kannalta erityisen kiinnostavia ovat kuvien joukot, jotka muodostavat kuvastoja esityskontekstissaan sekä kunkin ajan yhteiskunnallisessa julkisuudessa. Kuvasto voidaan ymmärtää kielellisen diskurssin kaltaisena mahdollistavana ja rajoittavana rakennelmana, joka olemassaolollaan pyrkii rakentamaan jonkin yhteisön sosiaalista, kulttuurista ja tilallista todellisuutta.³¹ Edellä kuvattuun tutkimusesimerkkiin liittyen Unescon www-sivuilla esiintyvää kuvamateriaalia on mahdollista tarkastella auktorisoituna kuvallisena esityksenä maailmanperintöluetteloon valituista kohteista. Maailmanperintökaupungit kuvataan usein suurina ja monumentaalina, lintuperspektiivistä, kaukaa ihailen ja ilman ihmisiä. Niiden esitystapa tukee ja rakentaa edelleen kansallisen historiankirjoituksen ja kansainvälisen turismin vakiintuneita narratiiveja. Tutkija voi paikantaa kuvien suuresta joukosta toistuvia, hallitsevia ja marginaalisia teemoja ja diskursseja sekä kuvien ja tekstien välisiä viittauksia.³² Maailmanperinnön tapauksessa viralliset tekstit ja kuvat kertovat yhteistä tarinaa.

Postmodernismiin liittynyt teoreettinen keskustelu, johon kriittinen kulttuuriperinnön tutkimuskin on ollut vahvasti kiinnittynyt, on painottanut kult-

tuurista konstruktivismia, merkityksenantoa sekä historian diskursiivista ja kertomuksellista luonnetta. Vaikka tätä näkemystä on uusmateriaalisen käänteen ja esimerkiksi uuden kokemuksen historian myötä aiheellisesti haastettu, näen, että yhteiskunnassa erilaisten kulttuuriperinnön diskursiivien tunnistaminen ja analysoiminen on yhä tärkeää. Kielenkäyttö ja kielen sisältämät kulttuuriset merkitykset määrittävät kokemusrakennetta, joka syntyy jaettujen kokemusten myötä ja vaikuttaa uusien kokemusten muotoutumiseen.³³ Kulttuuriperinnön diskurssit myös kertovat osallisuudesta. Tutkimuksen tavoitteena tulee jatkossakin olla kulttuuriperintöön liittyvien hegemonisten taustaoletusten purkaminen ennen ja nyt. Jos ihmisten osallisuutta kulttuuriperintöön halutaan lisätä, tulee kertomuksia kulttuuriperinnöstä rakentaa sellaisiksi, joihin myös erilaiset vähemmistöryhmät saattavat kokea kuuluvansa.³⁴ Maailmanperinnön viitekehyksessä kysymys on kytkeytynyt erityisesti länsimaisten kulttuuriperintökäsitysten ylivaltaan suhteessa muun maailman vastaaviin, mutta se voidaan paikantaa myös vaikkapa työväestön tai sateenkaariyhteisön historiallisen kokemuksen näkymättömyyteen.

Eritasoiset ja joskus kiistanalaiset kulttuuriperinnön yhteisöt

Kollektiivista muistamista ja kulttuuriperintöä tarkasteltaessa keskeiseksi on muodostunut yhteisöjen näkökulma. Muistamisen tutkijat puhuvat muistiyhteisöistä (*Erinnerungskollektiv, memory community*), kulttuuriperinnön tutkijat puolestaan kulttuuriperintöyhteisöistä (*heritage community*) tai yhteisöllisestä kulttuuriperinnöstä (*community heritage*). Tunteiden historian tutkimuksen piirissä käytetään laajalti tunneyhteisön käsitettä ja viimeaikaisessa kokemuksen historian tutkimuksessa on nostettu esille kokemusyhteisön käsite.³⁵ Käsitteissä ja niiden kuvaamisissa yhteisöissä on helppo havaita yhtäläisyyksiä ja päällekkäisyyttä liittyen yhteisöjen muotoutumiseen suhteessa muistiin ja (tunne)kokemuksiin, vaikka toki erojakin on. Muisti- ja kulttuuriperintöyhteisöjä muodostuu erilaisten yhdistävien, menneisyyttä koskevien kokemusten ja resurssien ympärille. Kuuluminen muisti- tai kulttuuriperintöyhteisöön on vapaaehtoista niille, jotka jakavat yhteisön tuottamat menneisyystulkinnat, mutta yhteisöihin liittyy myös ulossulkevia piirteitä.³⁶ Kansakunta on ollut ja on yhä tärkeä kollektiiviseen muistiin ja kulttuuriperintöön liittyvä tulkinta- ja toimintakehys – tutkimuksen kentällä

aina metodologiseen nationalismiin saakka – mutta muisti- ja kulttuuriperintöyhteisöjä voi muodostua suhteessa monenlaisiin kollektiiveihin aina perheistä, suvuista ja paikallisyhteisöistä erilaisiin yhdistyksiin ja asiantuntijayhteisöihin.³⁷ Yhteisöjen rajat voivat olla tilanteellisia ja muuttuvia, kuten esimerkiksi folkloristi Anne Heimo on osoittanut sosiaalisen median ylijärjestelmien muistiyhteisöjen tapauksessa. Sosiaalinen media on mahdollistanut aiemmin perhepiirissä kulkeneiden muistojen julkisen käsittelyn.³⁸ Sosiaalisen median yhteisöjen tapaan myös Unescon ja Euroopan Unionin muistihankkeita on mahdollista lähestyä pyrkimyksinä rakentaa kulttuuriperinnölle ylikansallisia tulkintakehyksiä ja ylijärjestelmisiä yhteisöjä.

Yhteisöjen näkökulma tekee osaltaan näkyväksi sen, kuinka kulttuuriperintö ”tapahtuu” eri spatiaalisilla tasoilla sekä näiden tasojen keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Joskus eri tasot täydentävät toisiaan, toisinaan ne taas ovat ristiriidassa keskenään. Koska kulttuuriperintö on sidoksissa arvoihin ja arvottamiseen ja koska siihen kiinnittyy ajatus omistajuudesta, siihen liittyy ristiriitaisuutta ja kiistanalaisuutta. Kulttuuriperinnön kiistanalaisuutta ja ulossulkevuutta tai niin kutsuttua vaikeata kulttuuriperintöä (*difficult heritage*) on tutkittu erilaisissa konteksteissa: usein ristiriitaisuudet ja vaikeudet kytkeytyvät lähihistorian kipupisteisiin, mikä osaltaan tekee kulttuuriperinnöstä lähihistorian kannalta tärkeän tutkimuskohteen.³⁹ Viime vuosina on tutkittu Suomen osalta esimerkiksi Lapin vaikeata kulttuuriperintöä. Lapin synkkä kulttuuriperintö -hankkeen tutkimuksissa on muun muassa tuotu esille, kuinka monilla ja erilaisilla tavoilla paikalliset asukkaat ovat vuorovaikutteisessa suhteessa Lapin toisen maailmansodan aikaisiin materiaaliin jälkeisiin: esimerkiksi vaalien, keräillen tai vältellen.⁴⁰ Tässä artikkelissa käsitellyn Unescon maailmanperintöluettelon tapauksessa kulttuuriperinnön kiistanalaisuus näyttäytyy moninaisina paikallisina kulttuuriperintöä koskevin konflikteina.⁴¹ Sen viitekehyksessä myöskään kansalliset ja jopa nationalistiset äänenpainot eivät ole olleet harvinaisia, vaikka maailmanperintöluettelo nimenomaan pyrkii luomaan vaihtoehdon kansalliseen kulttuuriperintöön usein kytkeytyvälle nationalismille. Tämä kansallisen korostus on ilmennyt esimerkiksi valtioiden kilpailuna maailmanperintöluettelon nimityksistä, kansallisen yhtenäisyyden ja lineaarisen kehityksen kertomusten kritiikittömänä korostuksena tai vähemmistökulttuurien sulkemisena kansallisten maailmanperintönimitysten ulkopuolelle.⁴²

Kansainvälisen tason toimijoiden tavoite tehdä maailmanperintöluettelosta globaali muistamisen rakennelma on tuonut mukanaan haasteita.

Näistä yksi on, että globaalin perinnön kertomuksista muovautuu helposti liian yleispäteviä niin kielenkäytön kuin sisällön tasolla. Tällöin historiaspesifisyys, paikallisuus sekä muistiin kytkeytyvät erityispiirteet häviävät näkyvistä ja muistaminen standardoituu ja samankaltaistuu.⁴³ Tutkimuksissani olen havainnut, kuinka maailmanperinnön merkityksenantoa on mielekästä käsitellä ylätasoin määrittelyjen ja arvottamisdiskurssien lisäksi osana paikallista kulttuuriperintöprosessia. Vanhan Rauman tapaustutkimus teki näkyväksi maailmanperintöarvoja koskevien paikallistason tulkintojen kietoutumisen yhteen Vanhaan Raumaan aikaisemmin liitettyjen paikallisten narratiivien, arvostusten, käytäntöjen sekä kulttuuriperintöyhteisöjen kanssa. Vanhan Rauman merkitystä on vuosikymmenten kuluessa rakennettu paitsi kulttuuriperintönä, myös kaupungin kaupallisena keskustana ja 'elävänä puukaupunkina'.⁴⁴ Pidemmän aikavälin historiallinen tarkastelu kiinnittää ajankohtaiset kulttuuriperintökeskustelut ja -kokemukset aikaan ja paikkaan. Esimerkki osoittaa, että Vanhan Rauman ympärille ei ollut muodostunut yhtä kulttuuriperintöyhteisöä, vaan useampia. Kokemus osallisuudesta kulttuuriperintöön syntyy yhteisesti jaetun historianarratiivin ohessa yhdessä tekemällä ja kulttuuriperintöä elämällä.

Moniulotteinen ja dialoginen kulttuuriperintö

Kulttuuriperinnön ymmärtäminen diskursiivisena ilmiönä ei tarkoita, että sitä tulisi tarkastella ainoastaan diskursseina tai narratiiveina. Useat tutkijat korostavat kulttuuriperinnön performatiivisuutta ja sitä, kuinka kulttuuriperinnön merkityksiä tuotetaan sosiaalisina esityksinä sekä ihmisten kokemuksellisessa vuorovaikutuksessa.⁴⁵ Kulttuuriperintö kiinnittyy erottamattomasti materiaaliseen maailmaan ja viime aikoina kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen piirissä on jälleen alettu korostaa enemmän tätä yhteyttä. Kuten kulttuuriperinnön tutkija Rodney Harrison toteaa, "the various physical relationships that are part of our 'being in the world' are integral to understanding our relationships with the objects, places and practices of heritage".⁴⁶ Viimeaikaisessa tutkimuskeskustelussa kulttuuriperintö on mielletty yhä monitahoisemmaksi ilmiöksi, jonka tulkinassa korostuu sen dialoginen luonne. Kulttuuriperintö muovautuu narratiivien, materiaalistien objektien, tilojen, käytäntöjen, tunteiden ja affektien leikkauspisteessä. Tällöin huo-

mio kiinnitetään representaatioiden ja diskurssien ohella siihen, mitä ihmiset tekevät dynaamisessa ja vuorovaikutteisessa suhteessa menneisyyden kertomuksiin, toisiin ihmisiin ja kulttuuriperinnön materiaaliseen ja tilalliseen todellisuuteen. Kulttuuriperinnön maantieteen tutkija Emma Waterton käyttää tässä yhteydessä käsitettä “enemmän-kuin-representaatioon keskittyvä ymmärrys kulttuuriperinnöstä” (*more-than-representational understanding of heritage*).⁴⁷

Olen tutkinut Helsingissä ja Tampereella 1950-luvun alussa pidettyjä kaupunkien vuosisataisjuhlia sekä niiden yhteydessä järjestettyjä historiakulkueita. Kysymyksessä on historiakulttuurin ja -politiikan aihe, jota on mahdollista käsitteellistää myös kulttuuriperintötematiikan kautta, osana pyrkimyksiä historiallistaa kulttuuriperintöä yhteiskunnallisena ilmiönä. Historiakulkueet ja -näytelmät (*historical pageants*) olivat hyvin suosittuja historiakulttuurin muotoja eri puolilla Eurooppaa ja Yhdysvalloissa 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla, ja niitä järjestivät monet eri tahot paikallisyhteisöistä ja työväenliikkeestä siirtomaavallan edustajiin. Esimerkiksi Helsingin vuoden 1950 historiallista juhlakulkuetta tuli seuraamaan katujen varsille arviolta noin 100 000 kaupunkilaista. Lisäksi sen olympiastadionilla vastaanottaneeseen stadionjuhlaan osallistui lähes 40 000 ihmistä. Kaupunkien historialliset kulkueet voidaan nähdä historiapolitiittisina tapahtumina, joissa tiivistyi kaupungin valtaapitävien ymmärrys kaupungista muistiyhteisönä, ja jotka toisinsivat keskiluokkaisia historianarratiiveja sekä olemassa olevia valta-asemia. Helsingin vuoden 1950 historiallinen kulkue, kuten monet muut vastaavat kulkueet, oli jäsennetty kronologisesti. Tuloksena oli kaupungin perustamisesta tuleviin olympialaisiin ulottunut lineaarinen kertomus, jolle keskeistä olivat ajatus jatkuvuudesta sekä kaupunkiyhteisön yhtenäisyyden korostaminen. Kulkueen yksiköt oli lavastettu kohtauksina kuorma-auton lavoille tai ne liikkuivat katutilassa jalan. Lisätietoa jokaisesta kuvatusta kohtauksesta annettiin virallisen ohjelmalehtisen teksteissä, joita olivat kirjoittaneet historian ammattilaiset.⁴⁸ Yksittäisiä kulkueyksiköitä oli yhteensä 52, niiden joukossa esimerkiksi ”Pietari Brahe siirtää Helsingin 1640”, ”Rutto 1710”, ”Yliopisto muuttaa Helsinkiin 1827” ja ”Itsenäisyysjulistus 1917”. Kokonaisuudessa yhdistyivät tulkinnat kansakunnan ja Helsingin menneisyyksistä sekä näiden kahden yhteyksistä. Kuten kulttuuriperinnön ja muistamisen tapauksessa laajemminkin, tässäkin tapauksessa on tärkeää myös se, mitä aiheita ei ollut valittu mukaan. Muun muassa sortokaudet, si-

sällissota, jatkosota ja Neuvostoliiton valvontakomission aika Helsingissä eivät mahtuneet osaksi lähimenneisyyden ristiriitoja häivyttämään pyrkintä historiaesitystä.⁴⁹

Eräs toistuva aihepiiri toisen maailmansodan jälkeisissä historiakulkueissa oli kaupungin jatkuva kasvu ja muutos. Helsingissä historiallinen juhlakulkue liikkui kaupunkitilassa sen keskeisillä paikoilla ja myös kulkueen reitti heijasteli kasvavan ja nykyaikaistuvan metropolin kertomusta: kuljettuaan ensin vanhan keskustan halki, kulkue päättyi modernille Olympiastadionille. Kulkueen lähteminen liikkeelle läheisesti työväenliikkeen historiaan liittyvältä Hakaniemen torilta sekä Pitkäsillan ylitys viestivät osaltaan pyrkimyksistä integroida myös työväestö, ainakin sen maltillisempi osa, osaksi kaupunkiyhteisöä. Myös useat kulkueyksiköt käsittelivät helsinkiläisen työväestön ja työväenliikkeen historiaa.⁵⁰

Havainnot tilallisuuden merkityksestä johtavat miettimään historiakulkueita laajemmin kuin vain niiden välittämien menneisyysnarratiivien näkökulmasta. Historialliset kulkueet olivat myös muistamisen paikkoja, jotka konkretisoivat ja herättelivät muistia. Kun tiedollinen esitys kaupungin historiasta nivoutui samaisen kaupungin katujen, aukoiden ja rakennusten aineelliseen todellisuuteen, ja kulkueita katsomaan tulleiden kaupunkilaisten joukkoon, nämä tekijät yhdessä muodostivat kokemuksen (jaetusta) menneisyydestä. Historialliset kulkueet loivat tilan, jossa kaupunkilaiset saattoivat moniaistillisesti kokea olevansa osa menneisyys-nykyisyys-tulevaisuus-jatkumoa. Myös järjestäjät tavoittelivat kaupunkilaisten kasvattamista sekä tiedollisesti tuntemaan kotikaupunkiansa ja sen historiaa että *tuntemaan* yhteyttä kotikaupunkiinsa.⁵¹ Tunteita ja kokemuksia tuotettiin yhdessä kokonaisvaltaisina käytäntöinä.⁵² Kuvatun kaltainen menneisyyden kehollistuminen ei ole rajoittunut pelkästään demokraattisiin yhteiskuntiin, vaan sitä on tapahtunut myös autoritääristen poliittisten järjestelmien kontekstissa, kuten esimerkiksi Ekaterina Haskins on tuonut esille venäläisten voitonparaatien äänimuistojen yhteydessä.⁵³

Historian elävöittämistä tarkastellaan usein pelkästään nykypäivään kytkeytyvänä toimintana. Historian elävöittäminen on kuitenkin historiallisempi ilmiö kuin äkkiseltään huomaamme ajatella, ja historiakulkueita voidaan pitää yhtenä esimerkkinä varhaisemmasta historian elävöittämisestä. Kulttuuriperinnön ymmärtäminen performanssina ja kokemuksena siirtävät tutkijan huomion kohti sitä, mitä ihmiset tekevät suhteessa kulttuuriperintöön ja miten heidän toimintansa osaltaan muokkaa kulttuuriperinnölle annet-

Kuva 2: Helsingin 400-vuotisjuhlat. Yleisöä katsomassa Helsingin historiaa esittelevää juhlakulkuetta Siltasaarenkadun varrella. Lähde: Eero Heinonen, Helsingin kaupunginmuseo.

tuja merkityksiä.⁵⁴ Kulkueiden järjestäjät tavoittelivat usein autenttisuutta ja kaupunkilaisten valistamista, kylläkin myös tiedostetuin viihteellisyuden keinoin. Osallistujien puolelta niihin liittyi myös mahdollisuuksia leikkiin, fantasiaan ja eskapismiin.⁵⁵ Deborah Ryan on tutkinut 1900-luvun alun englantilaisia imperiumin ja paikallisyhteisön juhlintaan kytkeytyneitä historiakulkueita. Hän kertoo mielenkiintoisen anekdootin Oxfordissa vuonna 1907 järjestetystä historiakulkueesta: vielä viikkoja tapahtuman päätyttyä jotkut kulkueissa esiintyneistä kaupunkilaisista käyttivät esiintymisasujaan kaupungilla liikkeessaan, ”producing a blurring of reality and fiction”.⁵⁶

Historiakulkueet olivat myös paikkoja tehdä muistamistyötä. Niiden yhteydessä ihmiset saattoivat suhteuttaa omia henkilökohtaisia ja perhepiiriin kokemuksiin ja muistojaan laajempiin urbaaneihin tai kansallisiin menneisyys- ja kokemusvarantoihin. Ihmiset kokevat yhden ja saman kulttuuriperinnön esityksen ja paikan hyvin eri tavoin, koska heidän mielensä ja kehonsa ovat oppineet vaikuttamaan eri tavoilla.⁵⁷ Kaupunkilaiset toivat kohtaamisiinsa historiallisten kulkueiden kanssa eletyn historiansa, sukunsa historian, sukupuolensa, sosiaalisen luokkansa. Kaikki eivät luonnollisesti kokeneet kuulumista kaupunkiyhteisöön samalla tavalla – ylipäänsä puhuminen yhdestä kaupunkiyhteisöstä on harhaanjohtavaa. Esimerkiksi sisällissotaa käsittelevän kulkueyksikön puuttuminen niin Helsingissä kuin Tampereella 1950-luvulla järjestetyistä kulkueista tuotti hyvin erilaisia muistamisen paikkoja kokijasta ja tämän taustasta riippuen.

Olisikin aivan liian yksioikoista ajatella, että menneisyyden ihmiset olisivat ottaneet heille ylhäältä päin tarjoillut historiatulkinnat annettuina. Tutkimieni historiakulkueiden tapasiin, historian elävöittämisen varhaisiin muotoihin liittyi kaupunkilaisten aitoa osallisuutta; osallisuuden aste toki vaihteli aktiivisesta välinpitämättömään tai myötämielisestä neutraaliin ja kriittiseen. Myös kokemukset osallisuudesta rakentuivat ja välittyivät suhteessa ympäröivään tilaan ja materiaalisuuteen sekä toisten osallistujien tunteisiin ja kehoihin.⁵⁸ Esittämisen muotona historiakulkue myös mahdollisti hegemonisten diskurssien haastamisen sekä valtakertomuksille vaihtoehtoiset tavat tulkita yhteisön menneisyyttä. Suomalaisten kaupunkien järjestämien historiakulkueiden tapauksessa oli esimerkiksi mahdollista korostaa paikallisia piirteitä suhteessa kansallisiin kertomuksiin ja jopa niiden ohi. Historiakulkueita järjestivät myös useat sellaiset muisti- ja kulttuuriperintöyhteisöt, joiden voidaan katsoa kuuluneen enemmän epävirallisten, institutionalisoidun sfäärin ulkopuolelle jäävien kulttuuriperintöön liittyvi-

en käytäntöjen piiriin.⁵⁹ Myös paikalliset ja vaihtoehtoiset historiannarratiivit ja kulttuuriperinnön muodot innostivat ihmisiä.

Kokonaisvaltainen kulttuuriperintö

Menneisyyttä merkityksellistetään ja määritellään nykyisyydestä käsin nykypäivän ja tulevaisuuden tarpeita varten. Tätä menneisyyden merkitystä nykypäivässä tutkitaan useilla tieteenaloilla. Historiantutkijat ovat tottuneet puhumaan historian käytön, historiapolitiikan, historiakulttuurin ja menneisyydenhallinnan termein, mutta hyvin samankaltaisia tutkimuskysymyksiä avaavat myös sosiaalisen ja kulttuurisen muistin tai kulttuuriperinnön käsitteet. Historiapolitiikan tapaan kulttuuriperintö tekee näkyväksi yhteiskunnassa tapahtuvan muistamisen ja unohtamisen poliittisuuden ja tietoisien käytön. Kuten historiakulttuuri, kulttuuriperintö voidaan ymmärtää myös laajempänä järjestävänä käsitteenä niille erilaisille tavoille, tarinoille ja välineille, joilla menneisyyttä koskevia tulkintoja yhteiskunnassa tuotetaan ja joiden kautta sosiaalinen muisti toimii. Vaikka monia tutkijoita ymmärrettävästi kiinnostaa menneisyyden käyttö juuri omana aikanamme, myös kulttuuriperinnön historiallisuuden ymmärtäminen on äärimmäisen tärkeää. Historialliset esimerkit tuovat esille, kuinka kulttuuriperintö, muistaminen ja historiakulttuuri kiinnittyvät aina kulloiseenkin aikaan, paikkaan ja tilanteellisuuteen, ja näin osaltaan auttavat ymmärtämään myös nykypäivän käyttöä ja kokemuksia. Niin historiakulttuuri- ja politiikan, kulttuurisen muistin kuin kulttuuriperinnönkin tutkimusta on hallinnut kansallinen kehystys, joskus jopa niin, että erilaiset paikalliset historiakulttuurin hankkeet on alistettu kansalliselle näkökulmalle pohtimatta lainkaan niiden paikallisia tavoitteita ja merkityksiä. Kulttuuriperintökäsitteen vahvuus historiantutkimuksen työkaluna on nähdäkseni juuri sen kyvyssä tehdä näkyväksi erilaisia yhtäaikaista ja muuttuvia yhteisöjä ja spatiaalisia tasoja paikallisesta globaaliin.

Menneisyyttä osana nykypäivää tarkasteleva (historian)tutkimus hyötyy myös kulttuuriperintöön sisäänrakennetusta materiaalisuuden ja tilallisuuden ajatuksesta, sillä kokemuksen, muistamisen ja menneisyyden kytkeytyminen materiaaliseen maailmaamme ei tulisi olla vain erityistapauksissa huomioitava asia. Eräs lupaava näkökulma on enemmän-kuin-representaatioon keskittyvä ymmärrys kulttuuriperinnöstä, joka kutsuu analysoimaan ihmisten menneisyysuhdetta kokonaisvaltaisesti – muistamisen, kielen,

paikan, materian, performatiivisuuden ja tunteiden/affektien vuorovaikutuksessa. Kulttuuriperinnön käsite voi käydä myös hedelmällistä vuoropuhelua tunne- ja kokemushistorian kanssa. Kokemuksen historian eräs keskeinen tavoite on ajatella uudella tavalla tunteiden, aistien ja kokemuksen keskenään risteäviä suhteita.⁶⁰ Kulttuuriperintökokemus on vahvasti aistimellinen ja tunnekokemus, jota värittävät muistaminen (ja unohtaminen) sekä moninaiset suhteet menneisyyteen. Aistimellinen yhteys menneisyyteen voi muodostua lähes tiedostamatta vuorovaikutuksessa menneisyyden materiaaliin jälkiin tai menneisyyttä koskevassa yhteisessä performanssissa. Kuten muisti, kulttuuriperintö on alati muuntuva. Kulttuuriperintökokemus menneisyysuhteena on osa sitä tapaa, jolla ihminen tulkitsee maailmaa ympärillään ja neuvottelee erilaisista merkityksistä.

Kokemuksen historian piirissä keskustellaan subjektiivisten kokemusten ohella jaetuista ja kollektiivisista kokemuksista, erityisesti siitä, miten yksityisemmän ja jaetun alueet risteävät. Kulttuuriperintöä kaikessa materiaalisuudessaan voidaan tarkastella myös kokemuksen jakamisen välineenä.⁶¹ Ihmisten kanssakäyminen kulttuuriperinnön paikkojen ja esineiden kanssa osaltaan jäsentää heidän subjektiivisia tai omaan rajattuun viiteryhmäänsä kiinnittyviä muistoja ja kokemuksia. Näissä kohtaamisissa ihmiset antavat merkityksiä oman elämänsä tarinoille suhteessa laajempiin kokemusrakenteisiin ja yhteiskunnassa vallitseviin ja hallitseviin diskursseihin. Tässä kulttuuriperintökokemuksen prosessissa myös vallitsevat tulkinnat kulttuuriperinnöstä muovautuvat jatkuvasti. Historiantutkijat puolestaan ovat tottuneet kuuntelemaan menneisyyden erilaisia ääniä ja rakentamaan moniulotteisia konteksteja tutkimilleen ilmiöille. Vain sisällöltään rikkaista historiatulkintoista on mahdollista tekeytyä monitahoista kulttuuriperintöä.

Tanja Vahtikari on historiantutkimuksen metodologian yliopistonlehtori Tampereen yliopistossa ja Eletty kansakunta -ryhmän varajohtaja Suomen Akatemian Kokemuksen historian huippuyksikössä.

Viitteet

- 1 Maailmanperintösopimuksessa kulttuuriperinnön vastinpari on luonnonperintö. Näiden kahden tuominen yhden ja saman sopimuksen alle oli 1970-luvun alussa edistyksellistä, mutta maailmanperintösopimuksessa vakiintunut tarkastelutapa on todennäköisesti osaltaan vahvistanut kulttuuriperinnön ja luonnonperinnön hallinnollista ja käsitteellistä jakoa. Viimeaikaisissa keskusteluissa on tuotu aiheellisesti esille, että perintöä tulee tarkastella holistisesti, ilman tiukkoja jakolinjoja. Ks. esim. Byrne, Brockwell & Sue O'Connor 2013; Harrison 2013. Posthumanistisesta näkökulmasta perintöön ks. myös Enquist 2021. Jaan näkemyksen kulttuuriperinnöstä inhimillisen ja ei-inhimillisen vuorovaikutteisena suhteena ja prosessina – tässä artikkelissa käytettyjen empiiristen esimerkkien sekä suomenkielisessä tutkimuskeskustelussa vakiintuneen käsitteistön valossa olen kuitenkin päätyneet käyttämään termiä 'kulttuuriperintö' termin 'perintö' sijaan.
- 2 Ks. Ronnes & van Kessel 2016, jotka osoittavat, kuinka yhtäältä hollanninkielisestä termistä 'erfgoed' tuli englanninkielisenä käännöksenä muotisana 1990-luvun kuluessa, ja kuinka toisaalta termin käytöllä on pitkä historia myös sen nykyisenkaltaisessa merkityksessä.
- 3 Kulttuuriperintökäsityksen laajenemisesta Unescon piirissä, ks. Vahtikari 2017, 44–61.
- 4 Harrison 2013, 14–15.
- 5 Ko. käsitteiden määrittelystä ja käytöstä ks. esim. Aronsson 2000; Assmann 2006, Blåfield (toim.) 2016; Ahonen 2017.
- 6 Ks. Tamm 2013. "Kulttuurisen muistin tutkimus" (memory studies) erottautuu muistitietotutkimuksesta (oral history).
- 7 Käsitteistä tutkimuksen 'mikroteorioina' ks. Vuolanto 2007.
- 8 Ks. esim. Boddice & Smith 2020; Kivimäki, Suodenjoki & Vahtikari 2021; Kivimäki & Toivo 2022.
- 9 Kantsteiner 2002, 182.
- 10 Kuusisto-Arponen & Savolainen 2016, 59–68.
- 11 Ks. esim. Misztal 2003; Andrews 2007; Hamilton & Shopes 2008; Hytönen 2016.
- 12 Nora 1989.
- 13 Jordan 2006, 11–14.
- 14 Macdonald 2013, 1.
- 15 Harvey 2001.
- 16 Swenson 2013.
- 17 Jordan 2006, 42; Harrison et al. 2008; Macdonald 2013.
- 18 Hobsbawm 1983.
- 19 Wright 1983.
- 20 Lowenthal kirjoitti, kuinka "to an American, the landscape of the 1980s seems saturated with 'creeping heritage'". Lowenthal 1985, xv.
- 21 Hewison 1987.
- 22 Ks. esim. Smith & Campbell 2017, 614.
- 23 Ks. erityisesti Lowenthal 1985; Lowenthal 1996.
- 24 Waterton, Smith & Cambell 2006.

- 25 Hall 1999, 4.
- 26 Vahtikari 2013; Vahtikari 2017.
- 27 Smith 2006. Smithin käsitteen soveltamisesta ks. myös Enqvist 2016; Kivilaakso 2017.
- 28 Vahtikari 2017, 187–188. Myös Vahtikari 2013.
- 29 Vahtikari 2017, 114–117. Myös Vahtikari 2013.
- 30 Waterton 2010, 156.
- 31 Ks. Häyrynen 2005; Rose 2012.
- 32 Ks. myös Vahtikari, Männistö-Funk ja Laine 2022, 233–236.
- 33 Kivimäki & Toivo 2022, 60, 63.
- 34 Vahtikari, Kivilaakso & Latvala-Harvilahti 2021, 370.
- 35 Tunteiden historiassa ks. Rosenwein 2006. Kokemuksen historiassa Viitaniemi 2019, 76–77, 79; Kivimäki, Suodenjoki & Vahtikari 2021, 13–14; Kivimäki & Toivo 2022, 72–73.
- 36 Waterton & Smith 2010; De Cesari & Rigney 2014; Sivula 2015, 57, 67; Vahtikari, Kivilaakso & Latvala-Harvilahti 2021.
- 37 Ks. myös Niemi & Vahtikari 2021.
- 38 Heimo 2017.
- 39 Vaikean kulttuuriperinnön moniulotteisesta tematiikasta ks. Macdonald 2009, 1–24. 'Riitaisan kulttuuriperinnön' -käsitettä (*dissonant heritage*) ovat käyttäneet 1990-luvulta lähtien Tunbridge & Ashworth 1996.
- 40 Koskinen-Koivisto & Thomas 2019.
- 41 Ks. esim. Adams 2003.
- 42 Vahtikari 2017, 71–74.
- 43 Vahtikari 2017, 185.
- 44 Vahtikari 2017, 144–182.
- 45 Ks. esim. Crouch 2010; Haldrup & Bærenholdt 2015.
- 46 Harrison 2013, 217.
- 47 Waterton 2014; ks. myös Vahtikari, Kivilaakso & Latvala-Harvilahti, 2021.
- 48 *Helsingin kaupungin 400-vuotisjuhlat. Ohjelma: Historiallinen kulkue ja stadionjuhla*, 11.6.1950.
- 49 Vahtikari 2016, 49–56.
- 50 Vahtikari 2016, 49–56.
- 51 Vahtikari 2019; Vahtikari 2020.
- 52 Ks. Scheer 2012.
- 53 Haskins 2022. Musiikin kollektiivisesta kokemisesta sodan jälkeisessä DDR:ssa ks. Brauer 2015.
- 54 Haldrup & Bærenholdt 2015, 53.
- 55 Vahtikari 2019.
- 56 Ryan 2007, 75.
- 57 Tunteiden ja tilan historian kontekstissa ks. Pernau 2014, 542.
- 58 Vahtikari 2020, 161–163; suhteessa kulttuuriperintöön laajemmin, ks. Smith 2006, 304.
- 59 Virallisen (*official*) ja epävirallisen (*unofficial*) kulttuuriperinnön käsitteistä ks. Harrison 2013, 14–15; Vahtikari, Kivilaakso & Latvala-Harvilahti 2021, 370.
- 60 Boddice & Smith 2020.
- 61 Liittyen kokemuksen historiaan ks. Kivimäki & Toivo 2022, 65.

Kirjallisuus

- Adams, Kathleen. "The politics of heritage in Tana Toraja, Indonesia: interplaying the local and the global." *Indonesia and the Malay World* 31, no. 89 (2003): 91–107.
- Ahonen, Sirkka. *Suomalaisuuden monet myytit: kansallinen katse historian kirjoissa*. Helsinki: Gaudeamus, 2017.
- Andrews, Molly. *Shaping History: Narratives of Political Change*. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Aronsson, Peter. "Historiekultur i förändring." Teoksessa *Makten över minnet. Historiekultur i förändring*, edited by Peter Aronsson. Lund: Studentlitteratur, 2000.
- Assmann, Aleida. *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. München: C. H. Beck, 2006.
- Boddice, Rob, and Mark Smith. *Emotions, Sense, Experience*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- Blåfield, Antti, toim. *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Helsinki: Siltala, 2016.
- Brauer, Juliane. "Disciplining Young People's Emotions in the Soviet Occupation Zone and the Early German Democratic Republic. In *Childhood, Youth and Emotions in Modern History: National, Colonial and Global Perspectives*, edited by Stephanie Olsen, 178–197. Basingstoke, Hampshire: Palgrave MacMillan, 2015.
- Byrne, Denis, Sally Brockwell, and Sue O'Connor. "Introduction: Engaging Culture and Nature." In *Transcending the Nature-Culture Divide in Cultural Heritage: Views from the Asia-Pacific Region*, edited by Sally Brockwell, Sue O'Connor, and Denis Byrne, 1–11. Canberra: ANU E-press, 2013. <http://press.anu.edu.au/node/446/download>. Luettu 11.11.2022.
- Crouch, David. "The Perpetual Performance and Emergence of Heritage. In *Culture, Heritage and Representation*, edited by Emma Waterton, and Steve Watson, 57–71. Aldershot: Ashgate, 2010.
- De Cesari, C. & A. Rigney, ed. *Transnational memory: Circulation, articulation, scales*. Berliini: De Gruyter, 2014.
- Enqvist, Johanna. "Esineestä esineisyyteen: visio posthumanistisesta museosta." *Suomen Museo – Finskt Museum* 128 (2021): 10–28.
- Enqvist, Johanna. *Suojellut muistot: Arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2016.
- Haldrup, M., and J. O. Bærenholdt, J. O. Heritage as performance. In *The Palgrave handbook of contemporary heritage research*, edited by Emma Waterton & Steve Watson, 52–68. New York: Palgrave Macmillan, 2015.
- Hall, Stuart. "Whose heritage? Un-settling 'the heritage', re-imagining the post-nation." *Third Text* 13, no. 49 (1999): 3–13.
- Hamilton, Paula, Linda Shopes. "Introduction. Building partnerships between oral history and memory studies." In *Oral History and Public Memories*, edited by Paula Hamilton, and Linda Shopes, vii–xvii. Philadelphia: Temple University Press, 2008.
- Harrison, Rodney. *Heritage: critical approaches*. New York: Routledge, 2013.
- Harrison, Rodney, Norman Fairclough, John H. Jameson, and John Schofield. "Heritage, memory and modernity." In *The Heritage Reader*, edited by Norman Fairclough et al., 1–12. London: Routledge, 2008.

- Harvey, D. C. "Heritage Pasts and Heritage Presents: temporality, meaning and the scope of heritage studies." *International Journal of Heritage Studies* 7, no. 4 (2001): 319–38.
- Haskins, Ekaterina. "Victory day, family style. Grassroots war commemoration, collective memory habits, and the shaping of public affect." In *Conservatism and Memory Politics in Russia and Eastern Europe*, edited by Katalin Miklóssy, and Markku Kangaspuro, 193–204. New York: Routledge, 2022.
- Heimo, Anne. "The Italian Hall tragedy, 1913: A hundred years of remediated memories." In *The Twentieth Century in European Memory: Transcultural mediation and reception*, edited by Barbara Törnqvist-Plewa, and Tea Sindbæk Andersen, 240–267. Leiden: Brill, 2017. doi:10.1163/9789004352353_012.
- Helsingin kaupungin 400-vuotisjuhlat. Ohjelma: Historiallinen kulkue ja stadionjuhla, 11.6.1950.
- Hewison, Robert. *Heritage industry. Britain in a climate of decline*. Lontoo: Methuen, 1987.
- Hobsbawn, Eric. "Introduction: Inventing traditions." In *The invention of tradition*, edited by Eric Hobsbawn, and Terence Ranger, 1–14. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Hytönen, Kirsi-Maria. "Tutkija aikamatkustajana. Mennyt, nykyhetki ja tulevaisuus keruukilpailuvastauksissa." Teoksessa *Kirjoittamalla kerrotut: kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*, toimittaneet Pirjo Korhokangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala, Anna-Maria Åström ja Carola Ekrem, 301–337. Helsinki: Ethnos, 2016.
- Häyrynen, Maunu. *Kuviteltu maa: Suomen kansallisten maisemakuvastojen rakentuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 834. Helsinki: SKS, 2005.
- Jordan, Jennifer. *Structures of Memory: Understanding Urban Change in Berlin and Beyond*. Stanford: Stanford University Press, 2006.
- Kansteiner, Wolf. "Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies." *History and Theory* 41, no. 2 (2002): 179–197.
- Kivilaakso, Aura. *Suojelevat sanat. Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä*. Annales Universitatis Turkuensis C 435. Turku: Turun yliopisto, 2017.
- Kivimäki, Ville, Sami Suodenjoki, and Tanja Vahtikari. "Lived Nation: Histories of Experience and Emotion in Understanding Nationalism." In *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*, edited by Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki, and Tanja Vahtikari, 1–29. Palgrave: London, 2021.
- Kivimäki, Ville & Raisa Toivo. "Kokemuksen historia." Teoksessa *Avaimia menneisyyteen – opas historiantutkimuksen menetelmiin*, toimittaneet Mirkka Danielsbacka, Matti Hannikainen ja Tuomas Tepora, 59–78. Helsinki: Gaudeamus, 2022.
- Koskinen-Koivisto, Eerika, and Suzie Thomas. "Remembering and Forgetting, Discovering and Cherishing: Engagements with material culture of war in Finnish Lapland." *Ethnologia Fennica* 45 (2018): 28–54. <https://doi.org/10.23991/ef.v45i0.60647>.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa, Ulla Savolainen. "The Interplay of Memory and Matter: Narratives of Former Finnish Karelian Child Evacuees." *Oral History* 44, no. (2016): 59–68.
- Lowenthal, David. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

- Lowenthal, David. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Macdonald, Sharon. *Memorylands: Heritage and Identity in Europe Today*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013.
- Macdonald, Sharon. *Difficult Heritage: Negotiating the Nazi Past in Nuremberg and Beyond*. 1st ed. Lontoo: Routledge, 2009.
- Misztal, Barbara A. *Theories of Social Remembering*. Berkshire, England: Open University Press, 2003.
- Niemi, Marjaana & Tanja Vahtikari. "Ylirajaisten yhteyksien suomalainen kaupunki." Teoksessa *Suomalaisen yhteiskunnan historia II*, toimittaneet Pirjo Markkola, Marjaana Niemi ja Pertti Haapala, 409–439. Vastapaino: Tampere, 2021.
- Nora, Pierre. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire." *Representations* 26 (1989): 7–24.
- Pernau, Margrit. "Space and Emotion: Building to Feel." *History Compass* 12:7 (2014): 541–549.
- Ronnes, Hanneke, and Tamara van Kessel. "Heritage (Erfgoed) in the Dutch Press: A History of Changing Meanings in an International Context." *Contributions to the History of Concepts* 11, no. 2 (2016): 1–23.
- Rosenwein, Barbara H. *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2006.
- Ryan, Deborah. "'Pageantitis': Frank Lascelles' 1907 Oxford historical pageant, visual spectacle and popular memory." *Visual Culture in Britain* 8, no.2 (2007): 63–82.
- Scheer, Monique. "Are Emotions a Kind of Practice (and Is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion." *History and Theory*, 51, no. 2 (2012): 193–220.
- Sivula, Anna. "Tilauhistoria identiteettinä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua." *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja* 1 (2015): 56–69.
- Smith, Laurajane. *The Uses of Heritage*. New York: Routledge, 2006.
- Smith, Laurajane, and Gary Campbell. 'Nostalgia for the future': memory, nostalgia and the politics of class. *International Journal of Heritage Studies*, 23, no. 7 (2017): 612–627, DOI: 10.1080/13527258.2017.1321034.
- Swenson, Astrid. *The Rise of Heritage: Preserving the Past in France, Germany and England, 1789–1914*. New York: Cambridge University Press, 2013.
- Tamm, Marek. "Beyond History and Memory: New Perspectives in Memory Studies: Beyond History and Memory." *History compass* 11, no. 6 (2013): 458–473.
- Tunbridge, J. E., G. J. Ashworth. *Dissonant Heritage: the Management of the Past as a Resource in Conflict*. Chichester: Wiley, 1996.
- Vahtikari, Tanja. "Ei minkään Saarijärven Paavon tarinaa". Vuosisataisjuhla menneisyyden ja tulevaisuuden välittäjänä jälleenrakennusajan Helsingissä. Teoksessa *Kaupunki tapahtumien näyttämönä*, toimittaneet Mervi Kaarninen, Tanja Vahtikari ja Timo Vilén, 35–64. Helsinki: SKS, 2016.
- Vahtikari, Tanja. "Historicizing historical re-enactment and urban heritagescapes: Engaging with past and place through historical pageantry, c. 1900–1950s." In

- Routledge Handbook of Memory and Place*, edited by Sarah De Nardi, Hilary Orange, Steven High, and Eerika Koskinen-Koivisto, 334–342. London: Routledge, 2019.
- Vahtikari, Tanja. "Post-War Urban Pageants in Finland: Representation, Participation and Power." In *New Approaches to Governance and Rule in Urban Europe Since 1500*, edited by Simon Gunn, and Tom Hulme, 150–168. London: Routledge, 2020.
- Vahtikari, Tanja. *Valuing World Heritage Cities*. London: Routledge, 2017.
- Vahtikari, Tanja. *World heritage cities between permanence and change: International construction of 'outstanding universal value' and local perceptions at old Rauma from the 1970s to the 2000s*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto, 2013.
- Vahtikari, Tanja, Aura Kivilaakso, ja Pauliina Latvala-Harvilahti. "Kaupunki, kulttuuriperintökokemus ja osallistuminen." Teoksessa *Humanistinen kaupunkitutkimus*, toimittaneet Terhi Ainiala, Aura Kivilaakso, Pia Olsson, Panu Savolainen ja Tanja Vahtikari, 365–386. Vastapaino: Tampere, 2021.
- Vahtikari, Tanja, Tiina Männistö-Funk ja Silja Laine. "Valokuvan käytön ja tulkinnan menetelmät historianitutkimuksessa." Teoksessa *Avaimia menneisyyteen – opas historianitutkimuksen menetelmiin*, toimittaneet Mirkka Danielsbacka, Matti Hanikainen ja Tuomas Tepora, 229–249. Gaudeamus: Helsinki, 2022.
- Viitaniemi, Ella. "Muurarimestari Kustaa Stenman ja katumaton maailma. Pietismi, kirjoittaminen ja kokemuksen siirtäminen länsisuomalaisella maaseudulla 1700-luvun jälkipuoliskolla." Teoksessa *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*, toimittaneet Johanna Annola, Ville Kivimäki ja Antti Malinen, 75–112. Tampere: Vastapaino, 2019.
- Vuolanto, Ville. Tutkimusprosessi, metodit ja historianitutkimuksen ominaislaatu. *Historiallinen Aikakauskirja* 105, no. 3 (2007): 304–316.
- Waterton, Emma. "Branding the Past: The Visual Imagery of England's Heritage." Teoksessa *Culture, Heritage and Representation. Perspectives on Visuality and the Past*, edited by Emma Waterton, and Steve Watson, 155–172. Surrey: Ashgate, 2010.
- Waterton, Emma. "A More-Than-Representational Understanding of Heritage? The "Past" and the Politics of Affect." *Geography Compass* 8, no. 11 (2014): 823–833.
- Waterton, Emma & Laurajane Smith. "The recognition and misrecognition of community heritage." *International Journal of Heritage Studies* 16, no. 1–2 (2010): 4–15.
- Wright, Patrick. *On Living in an Old Country*. Lontoo: Verso, 1985.